

ความคิดเกี่ยวกับ ร่างกายของคนไทย

วิมาลา ศิริพงษ์*

* อาจารย์ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ป ท์ความฉับนี้มิวัดอุปสงค์และความหมายที่จะสำรวจความคิดและพฤติกรรมเกี่ยวกับร่างกายที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย โดยมีสมมุติฐานเบื้องต้นว่า ในสังคมไทย “ถือ” กันว่าร่างกายมีความสำคัญ หรือมีความศักดิ์สิทธิ์ของส่วนต่างๆ ของร่างกายนี้จะมีส่วนสำคัญต่อการสร้างระบบความคิด ซึ่งมีผลกลับมาเป็นตัวกำหนดและควบคุมรูปแบบในการจัดการ (manage) เกี่ยวกับร่างกายของตนเอง รวมทั้งพฤติกรรมในการมีความสัมพันธ์ติดต่อกันในสังคมด้วย

ในเบื้องต้นของบทความ จะกล่าวถึงความหมายที่คนไทยใส่ให้แก่ร่างกายของตนนอกเหนือไปจากความหมายในทางกายภาพ อันทำให้ร่างกายของคนไทยมีสภาวะที่เป็น “social body” ขึ้นมา ต่อจากนั้น ก็จะพยายามนำเอาความคิดเรื่อง “dirt” และเรื่อง “pollution” ของ Mary Douglas เข้ามาเป็นกรอบในการพิจารณาข้อมูลทางความคิดและพฤติกรรมในด้านนี้ ข้อสรุปจากการศึกษา อาจนำไปสู่คำอธิบายเกี่ยวกับความคิดพฤติกรรมเกี่ยวกับร่างกายของคนไทยได้บ้างในบางแง่มุม

ความหมายที่คนไทยให้แก่ ร่างกายของตน

ในการเติบโตและได้รับการอบรมเลี้ยงดูภายในสังคมไทย เราจะพบว่าการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นศีรษะ, บ่า, แขน, ขา, มือหรือ เท้า นั้นมิได้เป็นไปตามลักษณะทางกายภาพ อันได้แก่ การใช้อวัยวะส่วนนั้นๆ ทำหน้าที่ไปตามความเหมาะสมหรือความถนัดเพียงอย่างเดียว แต่เราจะได้รับการสั่งสอนให้รู้จักเลือกที่จะใช้อวัยวะบางส่วนกระทำการเพียงบางอย่างเท่านั้น ตัวอย่างเช่น เราใช้เท้าทั้งสองในการเดินหรือวิ่ง ตามลักษณะทางกายภาพที่กำหนดอยู่อย่างแน่นอน เช่นเดียวกันกับมนุษย์ในสังคมอื่นๆ ทั่วโลก แต่เราจะถูกห้ามใช้เท้าเตะหรือเขี่ยสิ่งของให้ผู้อื่นแทนการกระทำเช่นนั้นด้วยมือ แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่มีมือเอื้อมไม่ถึงและสามารถใช้เท้ากระทำการได้ถนัดกว่าก็ตาม

นอกจากนี้ เราจะพบว่า เราได้รับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับความสำคัญของอวัยวะบางส่วนเป็นพิเศษ อาทิเช่น ศีรษะ เราจะไม่สามารถสัมผัสและต้องศีรษะของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ทัดเทียม หรือ สูงกว่าเราได้ ไม่ว่าจะในสถานการณ์ใด หรือ ด้วยความรู้สึก หรือเจตนาใด ๆ ก็ตาม ในขณะที่สังคมของชาวตะวันตกอนุญาตให้กระทำทั้งสองสิ่งที่กล่าวมาแล้วได้โดยเสรี ความแตกต่างทางความคิดนี้ แสดงให้เห็นว่า คนไทยและสังคมไทยได้สร้างความหมายบางอย่างขึ้นให้แก่ร่างกายคน นอกเหนือไปจากความหมายทางกายภาพคนในสังคมไทยจึงประกอบไปด้วยโครงสร้าง 2 ส่วนที่ซ้อนทับกันอยู่ คือ “โครงสร้างทางกายภาพ” ที่ควบคุมและกำหนดพฤติกรรมให้เป็นไปตามธรรมชาติของโครงสร้างร่างกาย กับ “โครงสร้างทางความหมาย” ที่ถูกกำหนดขึ้นจากระบบความคิดบางประการ ซึ่งมีผลให้ร่างกายของคนไทยเกิดความหมายทางสังคมขึ้น อาทิเช่น ศีรษะเป็นส่วนสำคัญของร่างกายที่คนในสังคมยอมรับ และมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการยอมรับนั้น คือ หลีกเลี่ยงการสัมผัสจับต้อง หรือแม้แต่กล่าวถึงโดยไม่จำเป็น ความหมายทางสังคมของร่างกายของคนไทยจึงมีผลในการกำหนดแนวทางและพฤติกรรมเกี่ยวกับร่างกายของคนและการปฏิบัติทั้งต่อตนเอง และผู้อื่นด้วย

ความหมายทางสังคมที่คนไทยให้แก่ร่างกายของตนนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ยึดถือกันอยู่ทั่วไปในสังคม โดยจะปรากฏอยู่ในรูปของระบบความคิดที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ส่วนแรก ได้แก่ ข้อกำหนดเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนในสังคมที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อร่างกายของตน และผู้อื่น ส่วนที่สอง ได้แก่ ข้อห้ามเพื่อที่จะขัดหรือป้องกันพฤติกรรมอันจะนำมาซึ่งความมัวหมองต่อความสำคัญ หรือความศักดิ์สิทธิ์

ของร่างกาย และส่วนที่สาม ได้แก่ บทลงโทษที่จะมีผลในการต่อย้ำความสำคัญของข้อห้ามนั้น ๆ องค์ประกอบทั้งสามนี้ อาจมีความเข้มข้น หรือรุนแรงแตกต่างกันไปตามความคิดความเชื่อของคนแต่ละกลุ่ม หรือในคนแต่ละระดับชั้นในสังคม อาทิเช่น ในระดับสามัญ คือระดับ “ชาวบ้าน” ทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะภูมิภาคใดในประเทศไทย จะพบว่ามีการถ่ายทอดปลูกฝังความหมายทางสังคมของร่างกายคนให้แก่คนในสังคมของตนในรูปแบบของ “ข้อห้าม - คำสอน” ซึ่งจะมีชื่อเรียกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาคเหนือเรียก มูลซิด ภาคอีสาน เรียกชะล่า เป็น สำหรับภาคกลาง คำสอนเกี่ยวกับร่างกายที่แพร่หลายอยู่ในหลาย ๆ จังหวัด คือ สวัสดิรักษา, ข้อห้าม-คำสอน เหล่านี้ อาทิเช่น ชะล่าของอีสานที่ว่า “ห้ามใช้ดินเช็ดเสื้อผ้า” หรือ ภาคกลาง เชื่อว่า “ห้ามสระผมเวลาตะวันจะตกดิน” หรือ “ห้ามเอาชายพก หรือ ชายผ้าถุงเช็ดหน้า” เหล่านี้ มักมีบทลงโทษกำกับมาด้วย ซึ่งก็มักจะอยู่ในรูปแบบของการเกิดสิ่งที่ไม่ดีขึ้นแก่ร่างกาย เช่น เป็นอัมพฤกษ์, เกิดความเจ็บป่วยหรือ “ขวัญ” หนีหายไปจากร่างกายหากเจ้าของร่างกระทำการฝ่าฝืนข้อห้าม-คำสอน เหล่านี้เข้า แต่ถ้าเป็นระดับพิเศษ เช่น กับคนบางกลุ่มที่สังคมพิจารณาว่าเป็นผู้มีสถานภาพพิเศษกว่ากลุ่มคนทั่วไป เช่น กลุ่มกษัตริย์และพระราชวงศ์ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับร่างกายที่ละเอียดอ่อน และมีความสำคัญถึงระดับของความศักดิ์สิทธิ์ ข้อกำหนดพฤติกรรมเกี่ยวกับร่างกาย และข้อห้ามบางประการที่จะรักษาความศักดิ์สิทธิ์นั้น จะปรากฏอยู่ในรูปที่เป็นหลักเกณฑ์ที่มั่นคง เช่น อยู่ในรูป “กฎมณเฑียรบาล” และจะประกอบไปด้วยบทลงโทษที่เจ็บปวดเช่น กฎมณเฑียรบาลข้อที่กล่าวถึง กรณีเรือประเทียบ (คือเรือของ “ฝ่ายใน” เช่น พระมเหสี) ลมให้ชั้ดมะพร้าวไปให้เกาะ ห้าม “ช่วยให้อรอด” คือ ห้ามเข้าไปช่วยเหลือโดยถูกเนื้อต้องตัว ใครฝ่าฝืนมีโทษถึงประหารชีวิต (กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง : 2521)

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ความแตกต่างกันระหว่างบทลงโทษของทั้ง 2 กรณี ในขณะที่ข้อกำหนด-ข้อห้ามของกลุ่มคนระดับพิเศษ มีการกำหนดลงไว้แน่นอนชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งยังต่อย้ำด้วยบทลงโทษอันรุนแรงเด็ดขาด แต่สำหรับข้อห้าม-คำสอนของระดับสามัญชนนอกจากจะมีลักษณะเพียงห้ามปรามตักเตือนสั่งสอน ซึ่งประกอบด้วยบทลงโทษอันค่อนข้างหละหลวมเช่น ความเจ็บป่วย ซึ่งอาจจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้แล้ว หากฝ่าฝืนหรือทำผิดไป ยังมีการแก้ไขได้อีกด้วย เช่น ภาคเหนือ จะมีบทสวด ที่เรียกว่า “สูตรถอนซิด” ไว้สำหรับผู้ที่ทำผิดซิดไปแล้วหรือ ภาคกลาง จะมีการ “เรียกขวัญ” กลับมายังร่าง ความยึดหยุ่นเหล่านี้ ทำให้การสืบทอดความเชื่อ หรือความหมายเกี่ยวกับร่างกายของคนไทยไม่มั่นคงนัก และมีการ “กลาย” ไปได้ในภายหลัง

ต่อไปนี้จะเป็นการพิจารณาถึงความคิดเกี่ยวกับร่างกายของคนไทย เพื่อพยายามศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบความคิดนี้ทั้งในด้านรายละเอียดและความเป็นมา

ความคิดเกี่ยวกับร่างกายของ คนไทย

ตามทัศนะของ Mary Douglas มนุษย์มีคุณสมบัติของการเป็น “classification man” กล่าวคือ มนุษย์จะสร้างระบบของความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยการ classify ประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิต แล้วจัดระเบียบให้เข้ากับโครงสร้างของความคิดที่มีอยู่ในใจของตน, การที่มนุษย์กำหนด หรือตีกรอบโครงสร้างความคิดของตนไว้หลังดังนี้ เมื่อมีประสบการณ์ใดที่ผิดเพี้ยนออกไปจากโครงสร้างที่วางไว้ จึงกลายเป็นสภาพของความไร้ระเบียบซึ่ง Douglas กล่าวถึง โดยใช้คำว่า “Dirt”

ความคิดเรื่องร่างกายของคนไทย ก็น่าจะพิจารณาว่าเป็นเช่นนั้นได้เช่นกัน ทั้งนี้โดยมองว่า คนไทยได้สร้างระบบความคิดเกี่ยวกับการจัดการอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายไว้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความสำคัญ หรือ การหน้าที่ โดยวางแนวทางการคิดและการปฏิบัติไว้เป็นกฎเกณฑ์ในรูปแบบต่างๆ เมื่อมีพฤติกรรมใด หรือสภาพการณ์ใดๆ ที่ไม่สอดคล้องหรือไม่สามารถจัดประเภทเข้ากับโครงสร้างที่กำหนดไว้ได้ ก็เกิดเป็นภาวะที่ขาดระเบียบ และจะมองว่าเป็นสิ่งที่ “ผิด” จากกฎเกณฑ์หรือความเชื่อของสังคม

การนำเอา concept เรื่อง “dirt” มาช่วยในการพิจารณาความคิดเกี่ยวกับร่างกายของคนไทย อาจทำให้เราสามารถจำแนกความคิดนี้ จากระดับกว้าง ลงไปสู่ ระดับที่เฉพาะเจาะจงขึ้นได้เป็น 3 ระดับ คือ

- 1) เรื่อง “dirt” หรือ ความหยาบ
- 2) เรื่องของ “pollution” หรือ มลภาวะของร่างกาย และ
- 3) เรื่องของ “danger” หรือ ภัยอันตรายของร่างกาย

เรื่องของ “dirt” หรือ ความหยาบ

Douglas รับเอาค่านิยมของคำว่า “dirt” จากความคิดของ Lord Chesterfield ที่นิยามว่า “matter out of place” มาใช้ การใช้ค่านิยมอันน่าจะตรงกับความหมายของคำไทยว่า “ผิดที่ผิดทาง” ทำให้เห็นว่าเรื่องของ dirt มีสภาพเป็นโครงสร้างทางความคิดที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

การจัดลำดับทางความสัมพันธ์ (a set of order relation) และ การละเมิดหรือขัดแย้งต่อระบบความสัมพันธ์ที่จัดไว้แล้วนั้น (a contra-vention of that order)

เรื่องของ “dirt” ตามนัยยะของ Douglas จึงได้แก่ สภาพการณ์ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง หรือ สภาพการณ์หนึ่ง เข้าไปปรากฏอยู่อย่างผิดที่ผิดทางในระบบใด ๆ ก็ตาม ที่ได้มีการจัดระเบียบไว้อย่างลงตัวแล้ว คือ มีการจัดวางตา-

แห่งแห่งที่ขององค์ประกอบภายในระบบนั้น รวมทั้งลำดับความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบต่อกันไว้อย่างลงตัวแล้ว สิ่งนั้น, พฤติกรรมนั้น หรือสภาพการณ์นั้นที่เข้าไปปรากฏในระบบดังกล่าว จึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและจะถูกกันออกจากระบบนั้น

การเลือกใช้คำว่า “หยาบ” สำหรับความหมายของ “dirt” ในที่นี้ เป็นเพราะผู้เขียนเข้าใจว่า การที่เราจะทำการหนึ่งสิ่งใดลงไปย่อมต้องใช้ความคิดพิจารณาถึงความเหมาะสมหรือความควร-ไม่ควร ซึ่งต้องใช้ความละเอียดอ่อนมาช่วย พฤติกรรมที่ “ผิดที่ผิดทาง” ส่อให้เห็นถึงการขาดความละเอียดในการคิดและการกระทำ “หยาบ” ในที่นี้ จึงมีความหมายตามนี้

เมื่อนำความคิดเรื่อง “หยาบ” มาใช้กับร่างกายคน จะพบว่า ในสังคมไทย การพิจารณาอวัยวะแต่ละส่วนของร่างกายว่า เป็นของสูง หรือ ต่ำ นั้น ไม่ได้อยู่ที่ลักษณะหรือคุณสมบัติ หรือ การใช้งานของอวัยวะนั้น ๆ แต่เป็นเพราะเราได้ classify ร่างกายของเราเอง โดยกำหนดโครงสร้างทางความคิดขึ้นมาว่า อวัยวะส่วนใดมีความสำคัญเพียงใดและควรใช้ทำอะไร ความหยาบ จะเกิดขึ้น เมื่อเราใช้อวัยวะของร่างกายผิดไปจากที่เราได้กำหนดไว้ ตัวอย่างเช่น คนไทยจะมีความเชื่อเรื่องความสำคัญของศีรษะ คือถือว่าศีรษะเป็น “ของสูง” มีความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ ความสำคัญของร่างกายนี้ จะลดหลั่นกันลงมาตามลำดับตำแหน่งของอวัยวะ คือ จากสูงสุด คือ “ศีรษะ” ลงมาจนถึงถือว่าเป็น “ของต่ำ” คือเท้า คนไทยจึงมีความระมัดระวังที่จะหลีกเลี่ยงการสัมผัสจับต้องส่วนของร่างกายผู้อื่นที่ถือว่าเป็นที่สูง เช่น ตามร้านทำผมทั่ว ๆ ไป เวลาที่ช่างจะเริ่มทำผมให้กับลูกค้า ก็มักจะยกมือขึ้นไหว้เป็นเชิงขออนุญาตและขอโทษที่จะต้องจับต้องศีรษะของลูกค้าเสียก่อน โดยเฉพาะลูกค้าที่มีวัยสูงกว่าตน บ่าหรือไหล่ก็เป็นอวัยวะที่คนไทยให้ความสำคัญเช่นกัน การจับบ่า หรือ ตบบ่า หรือเดินโอบบ่ากันในหมู่คนไทย จึงต้องเป็นการกระทำระหว่างผู้ที่สนิทสนม หรือมีความนับถือกันในด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ จริง ๆ ส่วนเท้าซึ่งเป็นอวัยวะที่ “ถือ” กันมากที่สุดอีกส่วนหนึ่ง แต่เป็นไปในทางตรงข้ามกับศีรษะ คือ เราจะต้องระมัดระวัง ไม่ให้เท้าของเราไปสัมผัสถูกต้องกับร่างกายผู้อื่นไม่ว่าจะส่วนใดก็ตามอย่างเด็ดขาด เพราะเท้าจะเป็นอวัยวะส่วนที่จะถูกพิจารณาว่า “หยาบ” มากที่สุด และง่ายที่สุดส่วนหนึ่ง ในสังคมไทย เพียงแค่การนั่งเหยียดเท้าไปทางผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าเราไม่ว่าจะเป็นชาติวุฒิ คุณวุฒิ วัยวุฒิ ก็เป็นการกระทำที่หยาบคายแล้ว การนั่งต่อหน้า “ผู้ใหญ่” ในสังคมไทย จึงนิยมนั่งพับเพียบซึ่งถือว่าเป็นท่านั่งที่สุภาพเรียบร้อย ก็น่าจะเป็นด้วยเหตุผลที่ได้เก็บขาและเท้าไว้อย่างสำรวมและแนบชิดกับร่างกายตนเองประการหนึ่งด้วย

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ในร่างกายของคนในสังคมไทย ในทางปฏิบัติหรือทางการแสดงออกนั้นเป็นเรื่องไม่ยากนัก แต่ปัญหา

อยู่ที่ เราจะสามารถอธิบายถึงที่มาของความเชื่อเรื่องลำดับชั้นความสำคัญของอวัยวะแต่ละส่วน อันจะเป็นที่มาของการจัดตั้งระบบโครงสร้างทางความคิดขึ้นเป็นบรรทัดฐานไว้นี้ได้อย่างไร

หากเรากลับไปพิจารณาความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “ขวัญ” อันเป็นระบบความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดของกลุ่มคนไทย จากการศึกษาของนักวิชาการ พบว่า

“...ภาษาไทถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยในประเทศไทย จีน อินเดีย พม่า เวียดนาม ลาว ฯลฯ ล้วนมีคำว่า “ขวัญ” (ขวัญ) ใช้อยู่ในภาษาเหมือนกันทั้งสิ้น คนไทเหล่านี้บางกลุ่มไม่เคยติดต่อกันเป็นเวลานานกว่า 700 ปี ดังนั้น การที่มีคำว่า “ขวัญ” ใช้อยู่ในภาษาเหมือนกัน ย่อมแสดงว่า “ขวัญ” เป็นมรดกตกทอดมาจากสังคมไทโบราณเป็นมรดกที่สังคมไทถิ่นต่างๆ ในปัจจุบัน ได้รับไว้ก่อนที่จะแยกย้ายกันไป...”

(วิไลวรรณ : 2531)

คนไทย ไม่ว่าจะกลุ่มใดจะมีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ตรงกัน คือ เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความตัวตนที่แฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ แต่จะมีผลให้เจ้าของร่างมีชีวิตชีวาและมีความปรกติสุขเมื่อใดที่ “ขวัญ” หนีหายออกไปจากร่าง เจ้าของร่างจะล้มป่วย หรือ ประสบความเดือดร้อนด้วยประการต่างๆ ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วยการทำพิธีเรียกขวัญกลับคืนมา

คนไทยต่างกลุ่มต่างก็มีความเชื่อเรื่องจำนวนและตำแหน่งที่ขวัญสถิตย์อยู่ในร่างกายของคนไปต่างๆ กัน B.J. Terwiel ซึ่งทำการสำรวจเรื่องนี้ในชาวไทกลุ่มต่างๆ รายงานว่าจำนวนของขวัญในหมู่คนไทยกลุ่มต่างๆ มีตั้งแต่จำนวนน้อยๆ เช่น พวก Neua เชื่อว่ามี 5, พวก Tho เชื่อว่ามี 7 ในผู้ชาย และ 9 ในผู้หญิง ส่วนจำนวนที่พบมากที่สุดคือ 32 และยังมีจำนวน 33, 36, 62, 81, จนถึง 120 ซึ่งเป็นจำนวนสูงสุด

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเชื่อว่ามีขวัญอยู่จำนวนเท่าใดในร่างกาย คนไทยแต่ละกลุ่มต่างก็ไม่สามารถระบุตำแหน่งของขวัญในร่างกายของตนได้ครบตามจำนวน หรือ ได้เป็นที่แน่นอนลงไปว่าอยู่ที่ใดบ้าง

ประเด็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับที่อยู่ หรือตำแหน่งของขวัญในร่างกาย ก็คือ ประการแรกคนไทยที่ระบุตำแหน่งของขวัญในร่างกายตามความเชื่อของกลุ่มตนได้ จะครบหรือไม่ก็ตาม, จะต้องระบุถึง ขวัญที่ศีรษะด้วยที่หนึ่งเสมอ ประการที่สอง คนไทยหลายๆ กลุ่ม จะเน้นความสำคัญของขวัญที่ศีรษะเป็นพิเศษ, บ้างก็เน้นด้วยจำนวน, บ้างก็เน้นที่ความสำคัญของขวัญ เช่น ในหมู่ชาวไทยที่เชื่อว่ามีขวัญถึง 120 ในร่างกายคน ชาวไทในอีสานจะเชื่อว่ามีขวัญอยู่ที่ศีรษะ 30 ขวัญนอกนั้นกระจายกันอยู่ตามร่างกาย สำหรับชาวไทยในภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งเชื่อว่าขวัญในร่างกายมีจำนวน 32 นั้น ก็เชื่อว่าศีรษะเป็นที่อยู่ของขวัญที่สำคัญ และในภาษาไทย ก็พบคำเก่าแก่ที่เรียกกระดูกคอต่อของ คนว่า “รากขวัญ” ซึ่งเป็นเครื่องสนับสนุนว่าศีรษะของคนนั้น เป็นที่อยู่ที่สำคัญที่สุดของขวัญ (Terwiel : 1980 : P.75)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สำหรับชาวไทยที่มีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ในสังคม ควรจะถือว่าศิระเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่เป็นที่อยู่ของขวัญที่สำคัญที่สุด และความเชื่อที่ว่าขวัญ สามารถหนีออกจากร่างกายได้ อาจเป็นที่มาของข้อห้ามในการจับต้อง หรือ “เล่นหัว” กัน

ระบบความเชื่อเรื่องขวัญ นี้ อาจถูกแทรกแซงหรือ เสริมด้วยความเชื่ออื่นๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อคนไทยแต่ละกลุ่มภายหลัง เช่น เรื่องจำนวนของขวัญที่เชื่อกันในแต่ละกลุ่มตัวเลขบางจำนวน อาทิ 32, 33 และ 36 มักถูกตีความหรือวิเคราะห์ว่าอาจเป็น อิทธิพลของความคิด หรือหลักบางประการของพุทธศาสนา หรือฮินดู ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริง ก็อาจนำมาอธิบายเรื่องลำดับชั้นความสำคัญของร่างกายคนได้เพิ่มเติมขึ้นจากเรื่อง ขวัญดั้งเดิม อีกตัวอย่างหนึ่งคือ เรื่องของกษัตริย์ ซึ่งจะเป็นคนกลุ่มพิเศษในสังคมที่มีความหมายของร่างกายที่ละเอียดอ่อนมากและมีความศักดิ์สิทธิ์ควบคู่อยู่เสมอ ความศักดิ์สิทธิ์อย่างพิเศษนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการรับอิทธิพลอินเดีย เรื่อง เทวภาพ (divinity) ของผู้ปกครอง ซึ่งนักรัฐศาสตร์เห็นว่ามีความสำคัญในแง่สัญลักษณ์ทางการเมือง (political symbol) ที่จะแสดงว่าผู้ปกครองมีความเป็นอภิมนุษย์ คือยิ่งใหญ่ สูงส่งกว่าคนทั่วไป (ชัชวาลย์: 2523: น.13-15) แต่ส่วนหนึ่งผู้เขียนคิดว่าน่าจะมี “ราก” ความเชื่อเดิม คือเรื่อง “ขวัญ” หลงเหลืออยู่ด้วย โดยดูจากการเรียกขานกษัตริย์ของไทย ไม่ว่าจะคำว่า พระเจ้าอยู่หัว, หรือในวรรณกรรมใช้พระปกเกล้า, พระผ่านเกล้า ฯลฯ ดูจะสื่อความเคารพเทิดทูนด้วยการเชิญเอาพระเจ้าแผ่นดินนั้นไว้เหนือศิระ อันถือเป็นส่วนสูงสุดแล้วของคนไทยทั้งสิ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการให้ความเคารพอย่างถึงที่สุด

ผลของระบบความเชื่อเรื่องขวัญ ที่มีต่อสังคมไทย ได้สร้างลำดับชั้นทางความสำคัญของร่างกายคนขึ้น จากศิระซึ่งถือกันว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่ขวัญสถิตย์อยู่ ลงมาตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกายส่วนบน ซึ่งมักจะถูกระบุให้เป็นที่อยู่ของขวัญที่หนาแน่นกว่าส่วนกลาง ก็มีความสำคัญรองลงมา ร่างกายส่วนล่าง ซึ่งไม่มีใครพบว่ามี การระบุถึงที่อยู่ของขวัญมากนัก (ทางภาคอีสาน มีกล่าวถึงขวัญที่ขาข้าง) ก็ดูจะมีความสำคัญน้อยลง อย่างไรก็ตามมีคนไทยบางกลุ่มที่ระบุว่าขวัญอยู่ที่เท้า เช่น ลาว หรือ ไทดำ ข้อนี้อาจอธิบายได้ว่า ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ของไทยว่าเป็น “พลัง” ที่สำคัญยิ่งในด้านต่างๆ ให้แก่ร่างกายนั้น ประการหนึ่งคือ เป็นพลังให้แก่การทำงาน อย่างมีประสิทธิภาพ “ขวัญ” ที่ขาน่าจะมีความหมายเพื่อการเดิน หรือการทำงาน อย่างแข็งแกร่ง มากกว่าจะเป็นความสำคัญในนัยยะเดียวกับขวัญที่ศิระ

การเกิดลำดับความสำคัญขึ้นสำหรับส่วนต่างๆ ของร่างกายคน มีผลต่อการ กำหนดพฤติกรรมระหว่างกันของคนในสังคม คือ ไม่แต่ต้องส่วนสำคัญของร่างกาย ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะถ้าไม่รู้ตัว ข้อนี้อาจผ่อนผันได้ในกรณีของผู้ที่มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ เหนือกว่า เช่น ญาติผู้ใหญ่ อาจจับหรือลูบศิระเด็ก ๆ ได้ ทั้งนี้โดยเจตนาดี คือเมตตา/เอ็นดูและโดยอาการอันจะไม่ก่อให้เกิดความตกใจแก่เด็ก ในหมู่ชาวไทยทรงดำ จังหวัด

เพชรบุรี มีข้อห้ามว่า “ห้ามเชกหัวเด็ก ผีขวัญจะตกใจต้องแบ่งขวัญ” เป็นต้น

ลำดับชั้นความสำคัญของร่างกาย จะส่งผลไปถึงสิ่งของเครื่องใช้ หรือ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่ใช้สำหรับส่วนร่างกายส่วนนั้นให้มีความสำคัญตามลำดับชั้นไปด้วย ดังนั้น หมวก, เสื้อ, กางเกง, ถุงเท้า หรือ รองเท้า ก็จะมีค่าสำคัญลดหลั่นกันลงมาเช่นกัน และสิ่งใดที่ใช้กับอวัยวะส่วนที่มีความสำคัญน้อยกว่าแล้ว ก็จะไม่นำไปใช้กับอวัยวะของร่างกายที่ “สูง” กว่า เช่น ในสวัสดิการศึกษาก็ปรากฏข้อห้าม เช่น

“...อย่าเอาผ้านุ่งเช็ดพักตร์มิตี ผ้านุ่งที่หนึ่งแล้วอย่าทำเสื่อสวมตัว
อย่าทำหมอนหนุนนิทรา อย่าเอาเป็นผ้าโพกพันหัว...”

(สวัสดิการรักษา ฉบับวัดลาด เพชรบุรี)

หรือขะลำ ของอีสาน ที่ ห้ามใช้ดินเขี่ยเสื้อผ้า ก็เช่นกัน รวมไปถึงการจัดวางข้าวของ เหล่านี้ด้วยต้องให้อยู่สูง-ต่ำ ลดหลั่นกันตามความสำคัญอีกเช่นกัน

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นนี้ อาจสรุปได้ว่า ระบบความเชื่อเก่าแก่ของคนไท อันได้แก่ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” นั้น ได้สร้าง โครงสร้างทางความคิดเรื่องการจัดลำดับความสัมพันธ์ของร่างกายคนไทยขึ้นไว้เป็นระบบ ที่กำหนดพฤติกรรม และความคิดของคนในสังคมอีกทีหนึ่ง สิ่งใดหรือพฤติกรรมใดก็ตามที่เป็นไปในทางล่วงละเมิดต่อข้อกำหนดนั้น จึงถูกพิจารณาว่าเป็นเรื่อง “หยาบ” และยิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการล่วงละเมิดต่อระบบค่านิยมของสังคมด้วย, คำสอนหรือข้อห้าม ที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อกำหนดหรือ ป้องกันพฤติกรรม “หยาบ” จึงมักควบคุมมาด้วยโทษของการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นเสมอ เช่นคำสอนที่เรามักได้ยินกันบ่อยเมื่อเป็นเด็ก ว่าอย่านั่งทับหมอน กันจะเป็นผี ดังนั้น เป็นต้น

เรื่องของ “pollution” หรือ มลภาวะของร่างกาย

จากที่กล่าวถึงเรื่อง “dirt” หรือความหยาบอันเนื่องมาจากร่างกายแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่เป็นความหยาบขึ้นในสังคม ได้แก่ ขบวนการจัดระเบียบ เพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะเป็นไปภายในกรอบของโครงสร้างทางความคิดที่เรามีต่อร่างกายตัวเอง, “dirt” จึงเป็นระบบความคิดที่นำไปสู่การจัดการกับส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยเฉพาะส่วนที่เป็นอวัยวะภายนอกทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม ร่างกายของคน จะประกอบไปด้วยอวัยวะทั้งภายนอกและภายใน, อวัยวะภายในนี้ แม้ว่าเราจะรู้ หรือ รู้จักว่าประกอบไปด้วยอวัยวะใดบ้าง, ทำหน้าที่อะไร และสำคัญอย่างไร แต่ก็จะเป็นอวัยวะที่เราจะไม่มีโอกาสได้เห็น หรือ ไม่สามารถบังคับควบคุมได้เช่นอวัยวะภายนอก ทางเดียวที่จะสามารถ “ติดต่อกับ” กับอวัยวะเหล่านั้นได้ อาจจะต้องใช้วัตถุประสงศ์ใด ๆ อาทิ เพื่อรักษาโรคภายใน หรืออื่นใดก็ตาม ก็ด้วยผ่านทางอวัยวะชุดหนึ่งที่เรารู้จักกันว่า “ทวาร” คนไทยถือว่าทั่วทั้งร่างกายจะมี

ทวารอยู่ 9 แห่ง หรือที่เรียกกันว่า “ทวารทั้ง 9” ได้แก่ ตา 2, จมูก 2, หู 2, ปาก, ทวารเบา และทวารหนัก

ทวารทั้ง 9 อาจกล่าวได้ว่าเป็นอวัยวะชุดพิเศษของร่างกาย ที่ไม้อาจจะบดไปให้ชัดเจนได้ว่า เป็นอวัยวะที่อยู่ภายนอกหรือภายในร่างกาย ด้วยเหตุที่ อวัยวะนั้นจะประกอบไปด้วย ทั้งส่วนที่อยู่ภายนอกเป็นอวัยวะที่จับต้องมองเห็นได้ และทั้งส่วนที่ซ่อนอยู่ภายในร่างกายมีลักษณะเป็นท่อ หรือเป็นช่องลึกเข้าไป อาทิ จมูก, ส่วนที่เป็นดั้งจมูกและปลายจมูกจะเป็นอวัยวะภายนอกที่ปรากฏอยู่บนใบหน้า กับทั้งโพรงจมูก ซึ่งเป็นส่วนที่ลึกเข้าไปข้างใน, หู, ก็ประกอบด้วยทั้งใบหู และรูหู, ปาก, ก็มีทั้งริมฝีปาก ช่องปาก และช่องคอ เมื่อส่วนของอวัยวะทั้งที่ปรากฏอยู่ภายนอก และทั้งที่อยู่ภายในประกอบกันขึ้นแล้ว ก็จะทำหน้าที่เป็นเสมือนช่องทางที่เปิดเชื่อมระหว่างภายในกับภายนอก ร่างกาย ให้ติดต่อกันได้

หากพิจารณาตามทัศนะของ Douglas “ทวาร” น่าจะอยู่ในสภาวะ marginal state หรือ liminality ด้วยเหตุที่ถ้าจะถือร่างกายว่าเป็นเขตแดน หรือเป็นอาณาบริเวณอันเป็นสิทธิครอบครองของบุคคลที่เป็นเจ้าของร่างกายนั้นแต่ละคนแล้ว ทวารทั้ง 9 ก็เปรียบได้กับ “ชายเขต” ที่ควบคุมการติดต่อ หรือ การผ่านเข้า-ออก เขตถือครองนี้มา ความเป็น liminality หรือ marginal state ที่ปรากฏ ก็คือ ความคลุมเครือของสถานภาพของอวัยวะเหล่านี้ที่คาบเกี่ยวระหว่างความเป็นอวัยวะภายนอก กับ อวัยวะภายใน ดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง

นอกจากนี้ อวัยวะทั้ง 9 ยังมีลักษณะพิเศษร่วมกันอีกประการหนึ่ง คือ มีการขยับถ่าย “ของเสีย” ภายในร่างกาย หรือภายในอวัยวะนั้นออกมาสู่ภายนอก อาทิ ขี้หู, ขี้ตา, ขี้มูก, ขี้ฟัน, ประจำเดือน, อุจจาระ, ปัสสาวะ เป็นต้น การเรียกสิ่งที่ถูกขยับถ่ายเหล่านี้ว่า “ของเสีย” ก็เนื่องมาจากลักษณะของสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะป็นรูปร่าง, สี, กลิ่น ล้วนอยู่ในสภาพอันไม่เป็นที่น่ายินดีทั้งสิ้น

การที่ทวารทั้ง 9 ขยับถ่าย “ของเสีย” นี้ ทำให้เกิดภาวะ disorder ขึ้นในร่างกายเนื่องจาก การขยับถ่าย รวมทั้งสิ่งที่ถูกขยับถ่ายออกมา ล้วนอยู่ในสภาพนอกเหนือการควบคุมของเจ้าของร่างกายทั้งสิ้น เราไม้อาจควบคุม, อดกลั้น หรือสกัดกั้นความต้องการขยับถ่ายของทวารต่าง ๆ นี้ได้, เราไม้อาจกำหนดเวลา, ความถี่ห่าง, ขนาด, จำนวน หรือลักษณะต่าง ๆ เช่น สี หรือ กลิ่น ของสิ่งที่จะถูกขยับถ่ายออกมาได้เลย เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยการขยับถ่ายที่กล่าวมานี้ ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของธรรมชาติในร่างกายทั้งสิ้น (โดยนัยยะ น้ำตาจึงไม่ควรจัดอยู่ใน pollution ของร่างกาย)

ด้วยสภาพที่กล่าวมาทั้ง 2 ประการ คือ ภาวะที่เป็นชายขอบ และความนอก ระบบที่ปรากฏเกี่ยวพันกับทวารทั้ง 9 จึงทำให้เราพิจารณาอวัยวะชุดนี้ ว่าเกี่ยวข้อง และเป็นที่มาของมลภาวะจากร่างกายคน ซึ่งสำหรับคนไทยแล้ว จะแจ่มแจ้งสิ่งที่พิจารณาว่าเป็นมลภาวะ ด้วยการเติมคำว่า “ขี้” ลงไป ดังเช่น ขี้, ขี้หู, ขี้ตา, ขี้มูก

เมื่อเรากล่าวว่า “ของเสีย” เหล่านี้เป็นมลภาวะ, เป็นสิ่ง “สกปรก” ที่ไม่ใช่มีความหมายในแง่ของการขาดความสะอาด, ขาดอนามัย หรือมีเชื้อโรค แต่เป็นความ “สกปรก” จากภาวะ disorder ผสมผสานกับลักษณะของตัวสิ่งนั่นเอง, ความเชื่อเกี่ยวกับมลภาวะของคนไทย จึงมีผลต่อพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบ่อขยะของร่างกายส่วนที่ทำให้เกิด pollution รวมทั้งตัว pollution นั้นเองด้วย

นอกเหนือจากการหลีกเลี่ยงที่จะสัมผัสกับ pollution ของผู้อื่นอย่างสุดความสามารถแล้ว การหลีกเลี่ยงการสัมผัสถูกต้องกับผู้อื่นทางร่างกาย ก็เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยป้องกันเราจากความ “สกปรก” จากมลภาวะในร่างกายผู้อื่น เพราะมลภาวะของคนจากทวารทั้ง ๑ นั้นมีโอกาสที่จะไปติดอยู่กับอวัยวะส่วนอื่น ๆ จากการสัมผัสจับต้องความไม่แน่นอนนี้ มีผลให้ไม่เพียงแต่เราจะสัมผัสกับร่างกายผู้อื่น และโดยเฉพาะตรงส่วนที่เป็นทวารแล้ว เรายังต้อง clarify ในร่างกายของเราต่อหน้าผู้อื่นด้วย

การที่เรามีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงการสัมผัส pollution จากร่างกายผู้อื่นนั้นสื่อเห็นถึงความรู้สึกของคนต่อ pollution จากร่างกายผู้อื่น ว่าเป็นสิ่งน่ารังเกียจกว่า pollution จากร่างกายของตนเอง, อย่างไรก็ตาม ในบางกรณี เราได้นำเอาความคิดหรือความรู้สึกนี้มาใช้ในแง่ลบที่กลับกัน คือ ใช้พฤติกรรมการสัมผัส pollution ของผู้อื่นหรือระหว่างกันและกันโดยจงใจ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือความร่วมมือกัน (Incorporation) ในกลุ่ม หรือ ระหว่างบุคคล

ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขึ้นเรือนขุนช้าง ขุนแผนตัดพ้อนางวันทอง โดยเตือนให้นึกถึงความหลังว่า “... พี่เคี้ยวหมากเจ้าอยากพียงคาย...” (ขุนช้างขุนแผน : น.383) การที่นางวันทองอยากกินหมาก และขุนแผนคายหมากที่เคี้ยวอยู่ในปากก็แสดงให้เห็นว่า ทั้งสองเคยมีความรักต่อกันอย่างสนิทแนบแน่น จนถึงกินหมากร่วมกันได้โดยปราศจากความรังเกียจ

ในบางท้องถิ่น ก็ใช้แนวความคิดในการร่วมสัมผัส pollution นี้เป็นการจัดความรู้สึกของความเป็น stranger ต่อกัน เช่น ใช้ประเพณีการดูดดู ในงานเลี้ยงผู้มาเยือนจากต่างถิ่น, เหล้าจะถูกเวียนไปรอบ ๆ วงเพื่อให้ทุกคนได้ดื่มจากไหและจากหลอดเดียวกัน เป็นการแสดงออกถึงความสนิทสนม ไม่มีความรังเกียจหรือคิดว่าเป็น “คนอื่น” สำหรับกัน พิธีแต่งงานของหลาย ๆ ท้องถิ่น ก็นิยมนำ Concept นี้ไปใช้ในเมื่อถึงขั้นตอนของพิธีกรรมที่ต้องการการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบ่าว-สาว โดยจะใช้การรับประทานสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน อาทิ รับประทานไข่จากบายศรีสู่ขวัญ, ในกรณีที่มีการผูกขวัญ, หรือรับประทานน้ำมะพร้าวร่วมกันตามพิธีของทางใต้ เป็นต้น Van Gueup เรียกพิธีเหล่านี้ ซึ่งจัดอยู่ในพวกเดียวกับ Rite of Incorporation ว่า Rite of Physical Union

กล่าวโดยสรุป ความคิดเกี่ยวกับเรื่อง pollution หรือ มลภาวะจากร่างกายของคนไทย มีลักษณะที่เป็นไปอย่างค่อนข้างจะสอดคล้องกับคำกล่าวของ Douglas ที่ว่า

“ ...Pollution beliefs certainly derive from rational activity, from the process of classifying and ordering experience. They are, however, not produced by strictly rational or even conscious processes but rather as a spontaneous by product of these processes...”

(Douglas : 1979 : P. 58)

เรื่องของ “ danger ” หรือ ภัยอันตรายจากร่างกาย

ความคิดเรื่อง danger หรือ เรื่องภัยอันตรายจากร่างกาย เป็นความคิดที่เนื่องมาจาก ภาวะในช่วง Transition หรือใน marginal state ที่ได้กล่าวถึงมาแล้วใน ส่วนของ pollution ลักษณะพิเศษทางสถานภาพของสิ่งที่เกิดขึ้นหรืออยู่ในช่วงเวลานี้ คือ ความกำกวม (ambiguity) ไม่สามารถระบุให้ชัดเจนลงไปได้ Douglas เห็นว่า ในภาวะการณนี้ จะเป็นภาวะที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือ ตกอยู่ในอันตราย

“ ... to have been in the margin is to have been in contact with danger, to have been at a source of power ...”

(Douglas : 1979b : P.97)

Danger นั้นเกิดจากสภาวะการณในช่วง Transition หรือใน marginal state ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณากับร่างกายของคนแล้ว พบว่ามีส่วนของร่างกายที่ได้รับการพิจารณาว่ามีสถานภาพ หรือ มีลักษณะดังกล่าว อยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. อวัยวะที่มีลักษณะพิเศษ กับ
2. ภาวะพิเศษของร่างกาย

อวัยวะส่วนที่มีลักษณะพิเศษสำหรับคนไทย ชุดแรกก็คือ ทวารทั้ง 9 ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในเรื่อง dirt “ ทวาร ” เป็นอวัยวะที่อยู่ “ ขายขอบ ” ของร่างกาย และมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นเสมือนประตูเปิดจากร่างกายของคนออกสู่ภายนอก และรับสิ่งต่าง ๆ จากภายนอกเข้าสู่ร่างกายที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อากาศ, อาหาร เป็นต้น “ ทวาร ” จัดเป็นอวัยวะชุดพิเศษ ซึ่งมีสถานภาพกำกวม คือ ไม่สามารถจัดเข้าประเภทกับอวัยวะภายนอกหรืออวัยวะภายในได้

อวัยวะพิเศษอีกชุดหนึ่ง ก็คือ อวัยวะที่มีคุณสมบัติเจริญงอกงามขึ้นได้ เช่น เล็บ, ผม, หนวด, เครา เป็นต้น การที่อวัยวะเหล่านี้มีความพิเศษไปกว่าอวัยวะอื่น ๆ นั้น อยู่ตรงที่จะงอกยาวขึ้นเรื่อย ๆ และจะขึ้นใหม่หรือยาวออกมาอีกได้แม้จะถูกตัด หรือ โกงทิ้งไปแล้วก็ตามจึงเป็นภาวะที่คนจะต้องคอยหมั่นดูแล ตรวจสอบตราว่าควรจะต้องตัด หรือทำความสะอาดหรือยัง ลักษณะเหล่านี้ทำให้คนไทยพิจารณาอวัยวะชุดนี้ว่ามีลักษณะ ambiguous ในตัวเอง

ความกำกวมของอวัยวะชุดพิเศษทั้ง 2 ชุด ที่กล่าวมา ส่งผลให้คนเกิดความรู้สึกถึงอันตรายจากความไม่กระจ่าง, ไม่แน่นอนของอวัยวะเหล่านี้ โดยเฉพาะในระบบสังคมที่มีลักษณะ ill - articulated มีความสับสนในอำนาจในสังคม คนพวกที่มีสถานภาพพิเศษหรือมีอำนาจพิเศษบางอย่าง จะได้รับการยอมรับนับถือในอำนาจอันไม่

“...ใครจะตัดเกษาให้	พิจารณา
อาทิตยมีขมมาน	มากไซ้
ศคิจจะสำราญ	ล้างโรค
พิวะวันอังคาร	เดชล้ำถาษา
ตัดผมวันพุธแล้ว	อัปลักษณ์ นาพ่อ
วันพฤหัสบดีคารักษ์	ปกป้อง
วันศุกร์จะมีภัก	ชามาก
วันเสาร์เกิดมงคลช้อง	แช่ผู้สรรเสริญ ฯ ”

(สมพงษ์ : 2515 : น. 143 - 144)

ส่วนในด้านภาวะพิเศษของร่างกาย ซึ่งได้แก่ การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์ หรือ การคลอดบุตร เป็นต้น ภาวะทางร่างกายเหล่านี้ ล้วนถูกพิจารณาว่าอยู่ใน Transitional state หรือ มีสถานภาพที่ indefinable ไปต่างๆ กัน การมีประจำเดือน ถูกจัดเข้าเป็นภาวะของร่างกายที่เป็นที่มาของ pollution อย่างชัดเจน ส่วนการตั้งครรภ์หรือการคลอดบุตร นั้น Douglas เห็นว่าเป็นเรื่องที่มี ambiguous อย่างสูง เพราะมีความไม่แน่นอนรออยู่ข้างหน้านับปการ เช่น เด็กจะมีเพศใด หรือ ทั้งแม่และเด็กจะรอดชีวิตหรือไม่ ภาวะพิเศษของร่างกายเหล่านี้ จึงล้วนก่อให้เกิดอันตรายขึ้นได้เนื่องจาก

“ ... danger lies in transitional states, simply because transition is neither one state nor the next, it is indefinable... ”

(Douglas : 1979b : p. 96)

ความสำนึกหรือตระหนักในอันตรายอันเกิดจากภาวะเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยอาทิ คำเปรียบเปรย การตั้งครรภ์และการคลอดบุตรของผู้หญิงว่า เสี่ยงอันตรายพอกับการออกสงครามของผู้ชาย. ในขุนช้างขุนแผน เมื่อนางทองประศรี ครรภ์แก่กลอนว่า

“...จำศีลภาวนาเป็นเนืองนิตย์	น้อมจิตนบนิ่งขึ้นเหนือหัว
ภาวนาบูชาด้วยดอกบัว	ไม่กลัวที่จะเป็นอันตราย _ ”

(ขุนช้างขุนแผน น.7)

ทั้งในการคลอดบุตรแต่ละครั้ง ก็ยังมีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า และบนบานศาลกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายให้ด้วย

การตระหนักในอันตรายของภาวะเหล่านี้ ในสังคมไทยจึงปรากฏข้อห้ามคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของผู้หญิงที่อยู่ในภาวะดังกล่าว หรือ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อยู่ในภาวะนั้น ๆ

“...แม้สตรีมีระดูอยู่ด้วย	ถ้ามีม้วยก็มักเสียจักขุ
มักเกิดมีผีพองเป็นหนองพุ	ควรทำนุบำรุงองค์ให้จงดี ... ”

(สุนทรภู่ : 2528 : น.486)

และคำสอนเบ็ดเตล็ดของภาคต่าง ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของผู้มีครมร์ อาทิ

- ห้ามนั่งขวางบันได จะคลอดลูกไม่ออก
- ห้ามกินกล้วยแฝด จะได้ลูกแฝด
- ห้ามเอาไม้ขีดเกล้าเสียบมวยผม จะทำให้คลอดยาก
- ภายใน 1 เดือนหลังคลอดบุตร ห้ามทำงาน และห้ามไปไหน

(คติความเชื่อ : น.90 - 92)

สรุป

จากการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกายคนไทย พบว่า ร่างกายของคนไทย จะประกอบไปด้วยโครงสร้าง 2 ส่วน คือ โครงสร้างทางกายภาพ และโครงสร้างทางสังคม ซึ่งประการหลังนี้ ได้สร้างความหมายทางสังคมให้กับร่างกายของคนไทย ซึ่งมีผลให้เป็นเสมือนโครงสร้างทางความคิดที่จัดระบบเกี่ยวกับลำดับความสัมพันธ์และความสำคัญของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ดังนั้น สภาพ หรือพฤติกรรมใดของร่างกายที่ไม่สามารถจัดเข้าระบบนี้ได้ หรือ ไม่สอดคล้องกับระบบจะถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่หยาบ (dirt). สิ่งที “สกปรก” (pollution) หรือ สิ่งที่เป็นอันตราย (danger) ซึ่งคนไทย ก็จะมีการกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อให้สอดคล้อง หรือเพื่อเป็นการแก้ไขหรือป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางความคิดของตน

หนังสืออ้างอิง

ภาษาไทย

1. นันทา ขุนภักดี **การวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา** นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร 2530
2. เพ็ญศรี ดุก และคนอื่น ๆ (บรรณาธิการ) **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ 2530
3. **เรื่องกฎหมายตราสามดวง** กรุงเทพฯ : อุดมศึกษา 2521
4. ศิลปากร, กรม **ชีวิตและงานของสุนทรภู่** กรุงเทพฯ : ครูสภา 2528
5. **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน** ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา 2513
6. สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช **ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย** กรุงเทพฯ : ดวงดีการพิมพ์ 2523
7. สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร **ประเพณีไทยโบราณ** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จรัสสินทวงศ์ 2515

บทความ

1. วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์ “คำเรียกขวัญ : บันทึกประวัติศาสตร์โบราณและสัญลักษณ์และความหมาย” **รวมบทความประวัติศาสตร์** ฉบับที่ 10 กุมภาพันธ์ 2531.

ภาษาอังกฤษ

1. Douglas, Mary. (1979) *Implicit Meanings* London : Trowbridge & Esher
2. Douglas, Mary. (1979 b) *Pmity and Danger*. London : Trowbridge & Esher
3. Terwiel, B.J. (1980) *The Tai of Assam and Ancient Tai Ritual* Vol.I Life - Cycle Cuemouies. Gaya : the S.E.A Review Office